

Middel- alderens indkøbs- kurv

En tur i supermarkedet, i centeret: Varer af alle slags og fra nær og fjern, ja fra hele verden, dumper ned i indkøbskurven. Helt anderledes var det i 1422, ja i hele middelalderen og langt op imod vor tid. I 1422, da Erik af Pommerns (ca. 1382-1459) købstadsforordning kom, vrinklede det med sælgere, og der var ingen, som det kaldes, *one-stop-shopping*. De fleste varer var lokalt producerede, og handelen foregik ikke som normalt i vore dage under tag, men gerne i det fri. Men et centrum var der nu også dengang, nemlig torvet i byen.

Torvets verden

Klokkeslag markerede i middelalderen, at torvet var åbnet. Bønderne kom dertil på de fastlagte ugentlige torvedage. De solgte levende okser, får og heste, og køernes muh og hestenes vrinsk skabte sammen med folkemassens mange stemmer en tæt mur af lyd. Fra flåede dyr medbragte bønder stinkende huder. Fra koens og fårets yver hentede bondebefolkningen mælk, smør og ost, og fra markerne korn,

Torvet i Køge 1985.
Torvedag i Køge var og er hver uge onsdag og lørdag. Her sælger en frugtavlær æbler, der bliver vejede med en bismervægt, præcis som man gjorde i middelalderen.
|| Køge Byhistoriske Arkiv

der kunne være forarbejdet til mere eller mindre godt hjemmebrygget øl. Tidens kilder nævner, at øllet i tøndevise blev transporteret i vogne, som kørte fra landsbyerne til byerne. Bier gav middelalderlandbrugerne sød honning og voks, skovene det nødvendige brænde og tømmer samt bark til garvning af læder. Alt kunne bringes til torvs. Træ var nyttigt til meget, og i 1400-tallet hører vi, at der på torvet i Odense blev faldt tømmer, træsko, trug og ølkar af træstaver sammen med lertøj og flettede kurve. Tilsvarende gav en lov fra Christian 2. (1481-1559) fra 1522 bønderne i Jylland og på Fyn lov til tage til et torv, som lå belejligt for dem, med hjul, brændeved og kul. Dette var mændenes sag, men bondekoner indfandt sig også med hjemmewævet klæde og æg.

På torvepladsen købte borgere eller tilrejsende deres forbrugsvarer. Det gjaldt især byens egne indbyggere men også andre, som endda kunne

ankomme i raslende rustninger. Kom man som rejsende ridder med hest, kunne man finde det nødvendige på alle byers torve. I 1319 rejste en halv snes riddere fra den nordtyske ø Rügen, som dengang var dansk, tværs over Sjælland. På torvet i Ringsted fik de fx øl, brød, en ko, flæskesider fra svin, får, høns, brænde og salt samt havre til at fodre hestene. Naturligvis kom der også fremmede købmænd, bl.a. tyske handlende, som ønskede at videresælge eller købe fødevarer. Det sprog, man hørte, når der blev anprist varer, var derfor ikke kun dansk, men også tysk.

Der var andet end korn og kød og den slags på torvet. Folk fra landet fik noget til gengæld for deres varer og kunne bruge fortjenesten på mange måder. I Slagelse solgte en bonde fra landsbyen Vindinge i 1475 to okser og købte sig uldklæde samt salt og fik ovenikøbet rede penge. Salt og jern var helt basale varer for landboer, men også nederlandsk uldklæde blev almindeligvis købt af 1400-tallets landbrugere. Det gode, stærke og hårdtslående tyske øl blev drukket af mange og kunne købes i store tønder eller blev udskænket i kander. Nogle drak sig ravende fulde i øllet.

Byens handlende og fremmede købmænd, gæsterne, solgte klæde, lærred, det tyske øl og andre forarbejdede varer. Kvinder gjorde sig gældende som ølsælgere og ”huggersker” – også kaldet høkersker – som solgte foder og hø til heste. De fleste af de handlende sad i deres boder eller blot ved små borde, når de solgte deres varer, og sildeboderne blev flittigt besøgt, da alle måtte forsyne sig til de mange fastedage, hvor der kun måtte spises fisk. Håndværkere, som selv fremstillede deres produkter, var naturligvis til stede. Det gjaldt fx skomagere.

I en stor by som Flensborg var der hele to torve, og på Søndertorv stod skomagerne tæt på torve-

Næste opslag:
Gader af salgstelte ses på Sankt Knuds marked på Albani Torv i Odense og salg af lerbåde, dynevår, tønder og andet. Markedet fandt helt frem til 1900-tallet sted i tiden omkring Knud den Helliges dødsdag den 10. juli. Maleri fra cirka 1865 af Pietro Krohn (1840-1905).
|| Odense Bys Museer

dagen. De havde, ifølge en kilde fra 1400-tallet, fra gammel tid ret til, hvis nogen stjal sko, at tæve vedkommende med redskaber, blokke og læster. For selvkært stjal og snød man på torvene, og det var ikke tilfældigt, at et middelalderordsprog sagde: ”Du skal ikke føre svig til torvs med dig”. Mange blev fristet til at blande dårligere råvarer i honning og smør og på den måde forøge mængden. Særligt de uerfarne folk fra landet kunne risikere at få falske penge på torvet. Snydt kunne man hurtigt blive i vrirnen.

Den centrale plads

Torvene var fast og fysisk indlejret i middelalderbyerne. I de tidlige danske byer, i 900-1100-tallet, kunne man handle ved havnen over skibssiden, hvad der var praktisk, da mange byer jo lå ved vand. Men det var det slut med i 1200-tallet. I København, hvor jo ellers selve havnen gav byen navn, ”Købmændenes Havn”, blev det karakteristisk nok i 1294 bestemt, at ingen fremmed købmand måtte sælge varer til nogen på deres skib eller på skibsbroen. De fremmede skulle nu gå til torvet og lægge varerne direkte på torvepladsen eller i en lejet bod.

Torvet var gerne en central plads i byen, men det kunne også være en gade, ofte byens hovedgade, algaden. Rundtom i danske byer ser man endnu bevarede torvepladser fra middelalderen med Køges torv som en sikker vinder: Danmarks største torv. Torvehandel var ugentligt tilbagevendende, nemlig en eller to faste gange om ugen – noget helt andet end de årlige markeder. Det var her klogt af byen at planlægge og forskyde sin torvedag i forhold til nabobyerne, så handlende kunne rejse fra by til by, fra dag til dag.

Torvedag og handel på torvepladsen går tilbage til 1100-1200-tallet. Omkring torvets center op-

stod da en dynamisk bevægelse, der prægede hele samfundet: ind til centeret, ud i verden med penge og varer.

Torv på tværs af tid

Forudsætningen for torvebyernes blomstring i løbet af 1100-1200-tallet var, at de lå landsdækkende og tæt, så alle let havde adgang til dem. Og torvebyernes netværk kom faktisk til at dække hele landet. Byvæksten resulterede nemlig i, at Danmark ved middelalderens slutning omkring reformationen 1536 havde ca. 100 byer, også kaldet købstæder, og i næsten alle egne kunne enhver bonde nu komme til torvs på en dagsrejse. Det var et stabilt bynet, der i høj grad skulle fungere urørt til op i 1800-tallet.

Bevægelsen til og fra torvet var udtryk for en landsdækkende arbejdsdeling mellem land og by. Bonden fik rede penge og varer, bybefolkningen fik varer. Forudsætningen for det var netop de mange byer med torve. Byer kan vi i høj grad definere som steder netop med centerfunktion for et lokalområde. Der er også andre faktorer, man kan betone, når man indkredser byens væsen, fx størrelse, erhvervs-specialisering og handelsprivilegier – og byens særlige kultur og selvstyre – men centerfunktionen må siges at være rigtig vigtig.

Torvehandelen hvilede længe på den kongelige lovgivning, der blev udviklet i middelalderen, og som gav byerne eneret på handel og håndværk samt et vist selvstyre. Det var denne lovgivning, der kvalificerede dem til betegnelsen ”købstad”, en term, der på grundlag af det kommunale selvstyre og skatteforvaltningen eksisterede i dansk lovgivning indtil kommunalreformen af 1970. Så længe varede den uomgængelige sammenhæng mellem torv og by ikke.